

ליליאן אבו-טביך
תואר שני, לימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן
טל: 052-6443072
lilian5@013.net
מנחה: ד"ר אורנה ששון-לוי

נשים פלסטיניות במדינת ישראל מסבירות את כלל המגורים הפטרילוקאליים

מוגש ל:
כנס פסיכואקטיב

של מי המקום הזה?
הקונפליקט היהודי-ערבי בין המרחב הנפשי למרחב הפוליטי.

אוני חיפה, יום ג', 3 במרץ 2009

תקציר

הרצאה זו היא חלק מעבודת מוסמך בנושא כלל המגורים הפטרילוקאליים בחברה הפלסטינית בישראל שלפיו, עם הנישואין נשים ערביות רבות מורחקות ממשפחות המוצא שלהן ומקום מגוריהן מועתק אל מקום מגוריו של בן הזוג שעל פי רוב ממוקם קרוב לבית משפחתו. המחקר הנו פנומנולוגי שמטרתו להבין כיצד 17 נשים פלסטיניות שנישאו ועברו לגור ביישובים ערביים מסבירות וחוות את המעבר שלהן.

לבחינת הפרספקטיבה המגדרית של מקום, הקשר השונה של נשים וגברים לאדמה, חוויית ההגירה והעקירה, החסמים והמכשולים המעכבים שותפות של נשים במקום, אני בוחרת להתבונן במגורים הפטרילוקאליים, שהם תופעה המתקבלת כמובנת מאליה במציאות חייהן של נשים ערביות רבות. כלל המגורים הפטרילוקאליים יהיה הפריזמה שתשמש אותי לפירוק הבינאריות בין הכובש לנכבש ולבחינת מעמדן ומקומן של נשים במשפחה ובחברה.

מעמדם האזרחי והפוליטי של הפלסטינים לאחר קום המדינה, אופני הבנייה והמגורים שלהם ומדיניות פיזור האוכלוסין במרחב ממשיכים לחשוף את מבנה העומק של המציאות הקולוניאלית בחברה בישראל.¹ ואולם מבדיקת כלל המגורים הפטרילוקאליים² הנפוץ בחברה הערבית בישראל עולה שככל שהדברים אמורים בנשים הפלסטיניות, אין להסתפק בהאשמת המדינה בגזענות, אלא יש לבחון גם את המיננות/הסקסיזם של החברה הערבית ואת הדרך שהיא באה לידי ביטוי באפליית נשים ובקיפוח זכויותיהן לבעלות על קרקע, לדיור ולבחירה חופשית של מקום המגורים.

על אף הטענה השכיחה כי מדובר בפרקטיקה תרבותית וטבעית, ניתוח הראיונות מצביע על כך שלא ניתן לדבר על דפוס המגורים הפטרילוקאליים כעל נוהג תרבותי בלבד, אלא זוהי תופעה חברתית שבה מתערבבים ובאים לידי ביטוי תנאים רגשיים, חברתיים ומשפחתיים ומשקפים אילוצים פוליטיים וכלכליים. בנוסף, ההגירה של נשים עם הנישואים למקום מגוריו של הגבר מכוננת חוויות של זרות ושוליות, משמרת את הסמכות הפטריארכלית ואת פערי הכוח המגדריים ומרעה על פי רוב את מצבן הכלכלי והחברתי של נשים. למרות שייכותן לאותה קבוצה תרבותית,

¹¹ יפתחאל 1999; זיו ושמיר 2003; יפתחאל וקדר 2003; שנהב 2004, 9; שנהב וחבר 2004, 191; שפיר 2004; Zureik

1979, 31--40; Kosaifi 1980; Shohat 2000; Davis 2003; Massad 2006, 13

² מקום המגורים של זוג נשוי עם בני המשפחה הפטריליניאליים של הגבר או קרוב אליהם.

דתית ולאומית הן נתפסות כזרות, הן מודרות מהקולקטיב המקומי באמצעות שיח הזרות, וחוויית השוליות מוסיפה ללוות את רובן כל חייהן, אם כי חלקן מצליחות להתחבר לנשים "זרות" אחרות ולבנות קהילות של תמיכה והתנגדות.

לסיום, מקריאה ביקורתית של מסמכי החזון שחוברו בשנים 2006-2007 על ידי אינטלקטואלים, אקדמאים ופעילים פלסטינים מארגוני החברה האזרחית, גברים ונשים, במטרה לגבש ראייה ותוכנית אסטרטגית עתידית של מקומם ומעמדם הקולקטיבי של הפלסטינים במולדתם ושל יחסיהם עם מדינת ישראל עולה כי ככל שהדברים אמורים בנשים וזכויות בקרקע ודיוור, המסמכים הללו עיוורי מגדר.

בלבם של המסמכים עומדות הדרישה לשוויון אזרחי והתביעה מהמדינה להכיר בפלסטינים כבמיעוט מולדת בעל זכויות לאומיות קולקטיביות. המסמכים גם מעידים על הכרה בדיכוי רב-הפנים שנשים נתונות לו ואף מצהירים על מחויבות למאבק באפלייתן בתחום הפרטי והציבורי. אולם, רעיונות פוליטיים אלו על תרבות מתעלמים בגסות מהחוקים החברתיים הנפוצים בחברה הערבית בישראל בענייני קרקע ורכוש ומעלימים עין מהפרקטיקה ארוכת השנים של נישול נשים מזכותן בירושה וברכוש הפרטי. טענתי העיקרית היא שיש לראות בכל מנהג או פרקטיקה תרבותית המבוססים על הבדלים מיניים וגוברים על הזכויות הבסיסיות של נשים מנהג פסול. כלל המגורים הופך אפוא לזירה אשר תוחמת בגבולותיה את הספרות של הפוליטי, של החברתי-תרבותי, של הכלכלי ושל המשפטי. וההתעלמות ממנו על ידי אקדמאים ופעילים מעידה על תרומתו לעיצוב קבוצת הלאום ולשמירה על קרקעות המקומיים על חשבון זכויות האזרח של נשים. חיוני אפוא לבטל אותו כדי לערער על שליטת המבנים המשפחתיים, הלוקליים, החברתיים, הכלכליים והפוליטיים ולזעזע אותם.